

DIT VERDRONKEN LAND

Renske Jonkman

Dit verdronken land

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

www.nijghenvanditmar.nl

Copyright © Renske Jonkman 2021
Foto auteur Loek Buter
Omslag bij Barbara
Omslagbeeld Loek Buter
Typografie Zeno Capentier Alting
NUR 301 / ISBN 978 90 388 0462 0

‘Men zegt dat de Nederlanders hun land geschapen hebben, en dit klinkt zeer fraai; maar de waarheid der zaak is, dat God het hun toebereidde, en hun ongeduld Hem willende voorkomen, het op eene allervernuftigste wijze bedorven hebbe, om er eindelijk meê te verzinken.’

– Willem Bilderdijk

I
WINTER

PROLOOG

(1607)

Voor de zoveelste keer die winter liep de landmeter over het dichtgevroren meer dat als een glimmend porseleinen bord onder zijn voeten lag. Het kraakte en barstte langs de rietkragen. Het was zonnig, koud, met een gure oostenwind. Hij blies zijn handen warm en bleef staan.

Het eerste licht van de dag rekte zich uit over de vlakke en eindigde in het afkoelende blauw boven het drijfland. Boven hem klonk het klapwieken van een aalscholver.

Iedereen uit het dorp wist wie hij was, maar hij sprak met bijna niemand. De opdracht kwam van Jacob van Duuvenvoorde. De landmeter moest de Wogmeer opmeten en de omliggende landerijen in kaart brengen. Het *oude land* was, ingesloten tussen twee grote binnenmeren, te slecht om een paard op te laten lopen. Het was een en al drassige eilanden en veengronden, een wirwar van sloten en stroompjes. Hoewel de zeegaten met sluizen waren dichtgegooid, drong het water van alle kanten binnen, vanaf de Noordzee, de Zuiderzee en het diep in het land dringende IJ. De eilanden waren opgehoogd met slijk en modder, en langs de bermoevers stonden de hoge rietpluimen, goudkleurig en bevroren.

De ijsvloer onder hem lag waterpas. Hij trok een ijzeren meetketting, die bestond uit veertig staven van iets minder dan een halve meter, achter zich aan. Geconcentreerd berekende hij de afstanden tot aan de oevers: elke stap noteerde hij tot op de centimeter nauwkeurig. Zijn handen waren inmiddels tot op het bot verkleumd.

De geur van houtrook hing in de lucht. Bij de oever in het noordwesten bleef hij staan met zijn hoed in de hand. In het lage januarilicht keek hij uit over de eilanden die rond het

meer lagen. Stuk voor stuk langwerpig, uitgegraven door mensenhanden. Langs de hoger gelegen veenterpen van Obdam en Hensbroek lag een lint van bouwvallige huizen die evenwijdig naast elkaar stonden. Op een stuk kaalgevreten land graasde een koppeltje koeien gestaag westwaarts. De dijk langs de Waert liep door tot aan de herberg, waar hij overnachtte.

Het was nog een kleine tiental meter tot aan de overkant van het meer. Al sinds Driekoningen vroer het maandenlang aaneengesloten, de visvangst was stil komen te liggen, en dus had hij het geluk dat hij zijn metingen vanaf het ijs kon verrichten. Het meer werd drooggelegd. De zevenentachtig smalle kavels die rond het water van de Wogmeer lagen – allemaal oud land – zouden plaatsmaken voor een ringdijk met daaromheen een ringvaart, breed genoeg om twee trekschuiten elkaar moeiteloos te laten passeren. De drooglegging van de Wogmeer leverde zo'n 836 morgen nieuw land op.

Toen hij moe en in het schemerdonker bij de herberg De Rustende Man aankwam, trok hij z'n muilen uit en legde zijn voeten op de stoof met gloeiende kolen. De waardin zei zijn naam en zette hem de hachee met rundvlees voor alsof ze ervanaf moest. Aan de kleine ronde tafel naast hem zaten drie mannen zwijgend triktrak te spelen zonder een spier in hun gezicht te vertrekken. Het vuur in de grote stenen haard knetterde en danste en siste van het vochtige hout. Hij at in stilte, nam tussen de happen door zo nu en dan een slok jenever, waarna hij zijn mond en snor afveegde en zijn servet in een prop naast zijn bord liet liggen.

Door het raam aan de voorkant zag hij het diepbevoren water van de Schermer oplichten onder de halve witte maan die al sinds de middag aan de hemel stond. Hij tuurde naar de andere kant van de sluis, waar hij de contouren van de Waert in zich opnam. Westwaarts, boven de Noordzee, hing een streep rood licht. Met zijn duim likte hij het laatste vet van

zijn bord, kruiste zijn voeten op de stoof, draaide de olielamp op zijn tafel hoger en pakte de landkaart die hij breed uiteenspreidde op zijn tafel.

De landmeter pakte het mes naast zijn bord en sleep de punt van zijn veer, daarna trok hij een scherpe lijn over het perkament. Op zijn kaart was al het water verdwenen. De toekomstige kavels van de Wogmeer stonden al ingetekend. Meteen na de brug bij Spierdijk zou de ringvaart komen. De polder was ovaalvormig en dwars door het midden liep de kaarsrechte Middenweg waarlangs evenwijdig de boerenwoningen zouden komen te staan: een lint van eenvoudige huizen met smalle slootjes en ophaalbruggen, bewoond door de boeren die daar een stuk grond mochten pachten. Zes molens tekende hij in. Gebouwd om het water uit te malen; bij de westelijke ringvaart vier schepadmolens, die met een tussenkolk het water in twee trappen omhoogvoerden tot in de Uitgang bij de Waert. Een halve kilometer verderop zouden nog eens twee molens worden gebouwd. Elk stuk kavel kreeg een nummer.

Hij schoof de kaart een stuk van zich af en staaarde naar de getekende lijnen in het landschap. De nieuwe akkers waren rechthoekig en symmetrisch als van een schaakbord, vanuit de lucht gezien moest het zijn alsof er een nieuwe knielap op een oude rafelige broek was genaaid. Hij dronk zijn jenever op, groette de waardin, rookte een sigaar op zijn kamer en bleef nog een tijd met zijn handen in zijn ogen wrijvend op de rand van zijn bed zitten.

Ruim twee jaar later werd de Wogmeer ingepolderd en werden de kavels verloot. De oudste visser van de Wogmeer kreeg kavel C₉ toegewezen. Dat was Endegeest. Gerrit Pieterszoon Endegeest.

II
HERFST

(1956)

De septembermaanden in de polders van de Wogmeer en Heerhugowaard zijn volstrekt onvoorspelbaar. Waar de ene week nog wordt gezwommen in het kanaal, zetten de andere week hoosbuien de akkers onder water en wordt het land kapotgetrapt door het vee. September 1956 was al net zo waterrijk als in alle voorgaande jaren.

Iedereen in deze streek wist hoe het in deze polder kon huizen. Ze kenden de verhalen van de bliksem die in de bovengrondse elektriciteitspalen sloeg. Van het hemelvuur dat een naastgelegen boerderij tot de grond liet afbranden. Ze kenden de verhalen van scholen, van strandhuisjes die door de storm werden weggevaagd, en polders die blank stonden zodat de gemalen dag en nacht aan het werk waren en zandzakken voor de huizen lagen opgestapeld. Ze wisten hoe het binnendijkse water regelrecht de gang in stroomde, zodat sommige gezinnen uit ellende maar met hun laarzen aan tafel zaten. Hun vee wekenlang op stal, noodgedwongen, zodat de boeren hun melkproductie zagen dalen.

De mensen speurden dagelijks de lucht af, naar storm en wolkbreuken, naar hagelbuien die hele oogsten konden vernietigen. Met hun ingebouwde radar onderscheidden ze vanzelfsprekend en als een tweede natuur een wolkenrol van uierwolken, en de bloemkool- van aambeeldwolken. Wie was opgegroeid in deze moerasdelta kon het zich niet permitteren zich te laten overvallen door hoog water of een smerige zuidwesterstorm. Ze wisten dat de luchtstromen net zo veranderlijk waren als de goden die ze aanstuurden, waardoor de dorpelingen al even wisselvallig waren van karakter: nooit wisten ze zeker wat op hen af kwam drijven, waardoor

ze narrig en kortaf waren, soms ronduit bot. De wind gierde vanuit het zuidwesten over het vlakke land, en de families legden windsingels aan van eikenbomen, wilgen en essen om te voorkomen dat hun huizen en schuren werden weggeblazen. En zo was het in Westfriesland gesteld toen Lucas en Krijn Endegeest in die septembermaand de boerderij van hun vader overnamen.

Met één hand trok Krijn de regenpijp los van de smalle houten schuur. Al maandenlang hing het ding doorgebogen onder de dakrand – overwoekerd door mos, bruin regenwater, zelfs grote pollen gras groeiden erin – en hij was zo goed als onder zijn eigen gewicht bezweken. Die regenpijp was hem een doorn in het oog, net als de takkenril langs de slootkant die op instorten stond en de stalschotten die scheef in hun voegen hingen. Overal op het erf was wel iets te vinden wat verstopt zat, krakkemikkelig was of maar half functioneerde.

Hij sleepte de regenpijp achter zich aan. Onder de rij hoge beuken op het achtererf bleef hij staan, naast de mesthoop, en smeed het ding boven op de rest van de stapel troep; oude planken, olievaten, dode struiken, golfplaten. Ten slotte overgoot hij de stapel met petroleum, wipte een brandende lucifer tussen zijn vingers vandaan tot de schroothoop vlam vatte.

Het was bijna tien uur in de ochtend maar de hemel zat nog altijd potdicht. Niet alleen de boerderij was verdwenen in de mist, ook de elzen, de hoge populieren. De merrie die achter op het land liep. Krijn bevond zich in het volstrekke niets. Het geblaas van de schapen, de lokroep van een scholekster: niets meer dan verre kreten.

Hij wreef in zijn handen, ruw en gebarsten van het sloopwerk. Zijn pa was tijdens zijn leven een harde werker geweest, waar hij zich graag op liet voorstaan, maar dan toch vooral in het hier en nu: aan de toekomst had hij geen boodschap. Hij was nergens op voorbereid geweest – laat staan op zijn eigen dood – dus zat Krijn met die ouwe bende opgezadeld. Het erf rond de boerderij oogde niet bepaald fraai, dat was

het ook nooit geweest. Langs het pad lagen stapels hout, de hokken van de kippen en de paar kalkoenen waren vervallen en aangevreten door ratten. De moestuin stond vol distels en de notenboom op het voorerf moest nodig worden gesnoeid. De komende maanden zou Krijn waarschijnlijk niet veel meer kunnen doen dan het slopen van een muurtje en het opknappen van de dars. Ze konden het dagelijkse werk al nauwelijks aan.

Met een mestvork pookte hij in de brandende stapel schroot toen Lucas' gestalte uit de mist opdoemde. Gekleed in twee dikke schipperstruiven bleef zijn jongere broer voor hem staan. Hij leunde tegen het hek en blies de rook van zijn sigaret voor zich uit.

Dat is me nogal een vuur.

Ik weet het.

Heb je de halve schuur erop geflikkerd of zo?

Zou kunnen.

Ik hoorde laatst dat die ouwe van Vlaar zichzelf in de fik had gestoken toen-ie zijn olievaten op het vuur gooide. Ge-loof jij het?

Krijn grijnsde. Dat verbaast me niks.

Ze zeggen dat z'n wenkbrauwen helemaal zijn weggeschroeid. En het mooiste moet nog komen: nu heeft zijn vrouw twee van die zwarte boogjes boven zijn ogen getekend, met een pennetje. 't Is net een actrice uit Hollywood.

Loop je dat nou hier ter plekke te verzinnen?

Nee, ik zweer het je waar ik bij sta. Lucas wipte zijn sigaret tussen zijn vingers vandaan en gooide hem in de modder. Nadat hij een tijdje naar de vlammen had gestaard, draaide hij zich resoluut om en liep terug naar de stal. In die halfgare wollen trui van hem door de mist. Al zolang Krijn hem kende liep Lucas zonder jas, zelfs wanneer het een paar graden onder nul was. Een keer stond hij half oktober nog in zijn hemd de stront van het land te scheppen. Zijn schouders waren

breed en hij liep met zo'n bokkige zelfverzekerdheid waar je koud van werd. Overtuigd van het feit dat hij de sterkste was.

Die paar keer in het verleden dat het op een vechtpartij aankwam – toen ze nog klein waren en hun heilige oorlogen moesten voeren, rollend en schoppend op het tapijt over de vloer – wist hij dat Lucas in alle opzichten zijn meerdere was. Zelf was hij dan misschien groter en slimmer (Krijn wist waar de zwakke plekken van zijn broertje zaten), tijdens het vechten werd hij vooral in beslag genomen door zijn eigen gedachten: door een hoek van de schouder die hij wilde raken, een arm die hij moest vastgrijpen, zodat hij zichzelf afleidde en het uiteindelijk Lucas was die hem tot genade dwong.

Krijn zette een olievat op zijn kant en ging zitten.

De regenpijp wilde niet branden, net als het oude rubber dat vooral stank en rook veroorzaakte. Hij porde met de mestvork tussen de troep, waardoor het vuur alleen maar hoger oplaaide. Het had wel iets weg van een vreugdevuur, hoewel er maar weinig was om zich vrolijk over te maken.

Het was eind september geweest, een week na de begrafenis, toen hij op een ochtend alleen in het benauwde kantoor van zijn vader zat. Hij bekeek de losse verzameling papieren die voor de boekhouding moest doorgaan. Afgezien van een paar zeer precieze aantekeningen over het weer (noordwestenwind, slagregen, zes graden), bestond de map voornamelijk uit ongeordende belastingverklaringen, half ingevulde kalverenlijsten, weggegomde bedragen onder de streep en vooral veel rekeningen waaruit niet kon worden afgeleid of ze nu wel of niet waren betaald. Van een testament was al helemaal geen sprake. Blijkbaar vond Jacob Endegeest dat niet nodig. Of hij had er simpelweg geen zin in gehad.

Met de dwarse plicht van de oudste zwoegde Krijn zich dagenlang door de papieren heen die meer weg hadden van de rommelige aantekeningen van een wiskundegenie die alleen zélf wist wat de juiste formule was, dan van een formele

boekhouding van een middelgroot boerenbedrijf met twintig koeien en een kleine kudde schapen.

Ten slotte vroeg hij zijn opa om advies.

Nadat Jacob sr. Endegeest de papieren stapel had doorgenomen, bleef hij voor lange tijd zwijgend voor zich uit kijken en zei: Mijn zoon kon beter boeren dan boekhouden.

In de daaropvolgende weken rekende Krijn alle inkomsten en uitgaven opnieuw uit tot onder de streep. Het werd hem al snel duidelijk dat ze al jaren meer uitgaven dan dat er binnenkwam. Zijn vader had mooi weer gespeeld maar op de rand van faillissement geleefd. Ze moesten bezuinigen. Minder brood en vlees eten, het dure krachtvoer van de Coöp kocht hij niet meer in. De smid kwam niet langer één keer in de twee maanden langs, maar om de drie maanden. Hij voerde de veranderingen geleidelijk door, zonder dat de anderen het doorhadden. Zijn opa had hem op het hart gedrukt met niemand over de schulden te spreken, ook niet met zijn broertjes en zus, daar kwamen maar praatjes van. Hij moest het maar voor zich houden.

Maar ondanks de geldzorgen, het verantwoordelijkheidsgevoel dat op hem drukte, kon hij op sommige avonden maar nauwelijks slapen door een plotseling gevoel van opwinding – het idee wat je allemaal op deze plek kon doen. En vlak voor de roes van de slaap verscheen voor zijn oog weer hetzelfde beeld, van een Amerikaanse voorlichtingsfilm die hij ooit als kind met zijn vader in het buurtcafé 't Springend Paard had gezien: van grote maaidorsers die door het weidse Amerikaanse landschap reden, het graan dat in de openlucht bergenhoog lag opgestapeld en hoe een man met een gleufhoed op door dat buitenaardse landschap liep, dwars over het goudgele graan, alsof hij een met goud beslagen Mont Blanc beklom. Maar zodra Krijn wakker werd duizelde het hem alweer. Waar moest hij beginnen?

Krijn woonde al zijn hele leven op deze boerderij, maar

nog nooit eerder had hij het gevoel gehad dat de grond onder zijn voeten juist hem toebehoorde: dat dit zijn erf was met zijn dieren en zijn smeedijzeren hekken eromheen. Elke avond sloot hij zich op in het kantoor. In het gedimde licht van de bureaulamp tekende hij op papier een plattegrond van het erf; de koeien zouden in een nieuwe bijstal komen te staan, met goede ventilatie en met van die grote ramen zoals hij had gezien in de Agrico-folder. De ruime wagenschuur moest aan de zuidkant komen, het kippenhok zouden ze verplaatsen, net als de moestuin, die beter aan de oostkant kon liggen waar de zuidwestenwind luvde en de zon tot laat in de middag over de akkers scheen.

Overdag liep hij over het knisperende grindpad met de lijnen van de tekening van het nieuwe erfplan in zijn hoofd, als scherpe patronen die dwars door de rommelige werkelijkheid heen staken.

Als oudste was hij degene die de beslissingen nam en dus beschouwde hij zijn dromen niet langer als de gebruikelijke vage luchtspiegelingen van zijn onderbewustzijn, maar juist als concrete aanwijzingen die hem de exacte weg wezen naar de toekomst van de boerderij: moderner, luxer en van alle gemakken voorzien. Niet het kniehoge gras dat op het kalverweitje stond. Geen vogeltjesland dat jaren voor niets braak lag. Hij was boer genoeg om te weten dat zodra de boel begon te verwilderen de natuur een loopje met hem nam.

Ze moesten het helemaal anders aanpakken.

Het was zijn beste vriend, Nico, die op een avond in de kroeg nog eens bevestigde dat hij op het juiste spoor zat. Nico had een prachtbedrijf, midden in de Beemster, twintig hectare land eromheen. Rechte en grote kavels, geen gedoe met die rommelige stukjes land. Nico was ervan overtuigd dat ze het anders moesten aanpakken; de donkere vooroorlogse stallen waren uit de tijd, die moesten ruimer en beter geventileerd, en dat hij een tractor moest kopen, zo'n grijze Ferguson Tef

28 pk, werkelijk een schitterend ding. Met die tractor zouden ze tijd besparen zodat ze extra koeien konden houden. Meer konden oogsten. Hij moest dit, hij moest dat. Nico wist één ding zeker: dáár waar het grootste probleem zat en wat de meeste tijd opslokte, was het eilandenrijk. De kleine eilanden waarop de helft van het jaar hun koeien liepen. Daar werd je toch beroerd van, zei hij, al die losse akkertjes? De godganse dag zijn jullie alleen maar aan het varen op die schuit, weet je wel hoeveel tijd dat kost? Krijn zweeg, voelde zich gekleineerd, maar toch bleef die opmerking door zijn hoofd spoken.

Voor zijn vader was dat land heilig; al driehonderdvijftig jaar bezat de familie de losse bunders tussen Hensbroek en de Wogmeer.

Krijn raapte een stuk gekloofd hout op van de grond en gooide het op het vuur. Het was zonde, zo'n mooi stuk droog hout zomaar tussen die troep gooien, maar niets was bevredigender dan vlammen die hoog opsloegen.

Opnieuw doemde Lucas op uit de mist.

Kom je zo helpen?

Ik kom eraan.

Voordat Krijn naar binnen liep bukte hij zich om zijn broers sigaretten uit de modder te pulken.